

[WWW.KITABXANA.NET]

İosif Brodski

Odissey Telemaka

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu ilə
www.kitabxana.net – Milli Virtual
Kitabxananın e-nəşri N 68

2011

525-ci qəzet
"525 Kitab" seriyası

İosif
Brodski

Odissey Telemaka

ŞEİRLƏR
ESSELƏR
NOBEL NİTQİ

İosif Brodski

www.kitabxana.net

Milli Virtual Kitabxanamın təqdimatında

İosif Brodski

Odissey Telemaka

(Şeirlər, esse və Nobel nitqi)

Kitabı nəşrə hazırlayan, tərcümə və ədəbi redaktoru: Səlim Babullaoglu

Elektron kitab

*YYSQ - Milli Virtual Kitabxanamın e-nəşri N 68
(2011)*

Şəbəkə redaktoru və e-nəşrə hazırlayanı:

Aydın Xan (Əbilov) - yazar-kulturoloq

YYSQ - Milli Virtual Kitabxana

Bakı - 2011

Brodski İosif. 118. Düz xəttin axırında nöqtə görünən olur; Odissey; Telemaka; Nitq hissəsi: **Şeirlər** /T.e.: Səlim Babullaoğlu //Ulduz. – 2005. - №1. – S.23-24.

İosif Brodski: həyat yolu

İosif Brodski 1940-cı il mayın 24-də, Leninqradda anadan olub. 1955-ci ildə o məktəbi buraxır. Mütaliə vasitəsilə özünlə təhsilə başlayır. Bir neçə il ərzində o onlarla iş yeri, peşə dəyişir. Şeir yazmağa o 16 yaşından başlayır. Britanişski və Boris Slutskinin şeirlərini oxuyandan sonra yaranır bu fikri. İlk şeiri 17 yaşındaykən çap olunur, 1957-ci ildə. 1950-60 cı illərdə o polyak və ingilis dillərini öyrənməyə başlayır, Leninqrad Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsindəki mühazirələri azad şəkildə dinləyir. 1959-cu ildə Baratınskinin şeirləri ilə tanış olur və bundan sonra şair olmaq arzusunda möhkəmlənir. Ədəbiyyatda ilk müstəqil adımlarını atdığı vaxtdan ömrünün sonunadək İosif Brodski üçün şəxsiz avtoritet Svetayeva olub. Brodski özünü daha çox 19-cu əsrin başlanğıcının şairləri ilə eyniləşdirir, «Şəhərə şeirlər» (1962) də o öz taleyini Lermantovla müqayisə edir. Amma burda da onun əsas xüsusiyyəti özünü biuzə verir: özgə fikirlərində əriməkdən ehtiyat edir, nümayişkaranə şəkildə Puşkin deyil, Baratınski, Batyuşkov və Vyazemski ənənələrinə üstünlük verir. 1961-ci ildə yazdığı «Yürüş» (Şestviye) poemasında o Puşkin motivlərini bilərəkdən yayğın, soyuq, özgələşdirərək təqdim edir ki, bu ironik görünür. Bu Brodskinin banallıqdan qaçma cəhdi deyil. Puşkin muzasının aristokratik bilgili tarazlığı ilə müqayisədə o rus fəlsəfi poeziyasının ənənələrinə üstünlük verir. O mediativ intonasiya, düşüncə poeziyasını seçir. Ənənədən öyrənmək baxımından daha uzaga, Derjavinə, Lomonosova, Dmitriyevə müraciət edir, püşkinəqədərki dövrü mütaliə ona poetik dilin yeni böyük imkanlarını açır, o rus klassik şeirinin həqiqi mənzərəsin görür. 1961-cı ildən Brodsk peşəkar təcüməçi kimi işləməyə başlayır və bir sıra nəşriyyatlarla müqavilə imzalayır. Həmin dövrdə o ingilis şairi və metafiziki Con Donun poeziyası ilə tanış olur, 1963-cü ildə «Con Donn üçün böyük ağı»nı yazır. Con Dondan olan tərcümələri o qədər də uğurlu olmaıb, qeyri-dəqiqliklə

fərqlənsə də bu prosesin özü İosifin poeziyasına xüsusi bir dad qatır, o rus poeziyasına avropa barokko poeziyası «metafizik məktəbi»nin təcrübəsini gətirir. Onun poeziyası qurulaşır, intellektuallaşır, ağıllı adamın adı, bir az gərgin nitqinin və danışığının keyfiyyətlərini əldə edir. Bu dövrdə Brodski İncili, Mahabharata və Baqavat-Gitanı oxuyur. Böyük ruhi qalxınma keçirir, dediyinə görə induizm ona daha böyük metafiziki perspektiv vəd etsə də o xrisirallığın lehinə şüurlu seçim edir. Elə o vaxtdan etibarən İosif Brodski hər Yeni il qabağı bir şeir yazır və «Mövlud sililəsi» iyirmi beş il davam edən bir ənənəyə çevrilir. Bu dövrdə Brodski Texnoloji institutun tələbələri Reyn, Nayman, Bobişevlə tanış olursonradan məşhur rus şailəri və ədəbiyyatçıları ilə. Yevgeni Reyn İosifi Axmatova ilə tanış edir. Axmatova Brodski ilə dostlaşır və onun böyük poetik gələcəyi olduğunu deyir. Anna Axmatova Brodski üçün bütün ömrü boyu əxlaq etalonu olaq qalır. O Axmatovaya sonradan çox maraqlı şeirlər və esselər ithaf edir.

1963- cü ildə Brodski artıq məşhur idi, demək olar ki, çap olunmamasına baxmayaraq o «samizdat»ın ilk və ən populyar şairi idi, şeirlərinin üzü köçürülərək əl-əl gəzir.

1963-cü ilin 29 noyabrında «Veçerniy Leninqrاد» qəzetində İonina, Lerner və Medvedevin imzası ilə « Ədəbiyyat ətrafi tufeyli» adlı Brodskinin əleyhinə olan məktub dərc olunur.

1964-cü ildə o həbs olunur. 1964-cü ildə məhkəmə onu 5 il məcburi fiziki əməyə cəlb eləməklə Arxangelsk vilayətinin Norinsk kəndinə sürgün edilir. Bu dövrdə o «Bir şairəyə», «Avqusta üçün yeni stanslar», «Şimal poçtu», «Şüşədəki məktub» kimi mühacirət dövrünə qədərki yaradıcılığının diqqət çəkən əsərlərini yazır. Axmatova, Çukovski və bir çox rus ziyalılarının səyi nəticəsində İosif Brodski 1 il yarımdan sonra, yəni vaxtından əvvəl azad olunur. Leninqrada qayıdır. Axmatova uzaqgörənliklə deyir: «Bizim sarıbalaya necə bioqrafiya düzəldilər». 1965-ci ildə Brodskinin təqiblərinə

İosif Brodski

rəgmən onun Nyu-Yorkda «Şeirlər və poemalar» adlı kitabı çıxır..

Brodskinin poettexnologiyası durmadan inkişaf edir. O rus klassik şeir metrikasını dəyişir, ağ şeiri ritmik proza texnikası ilə sintez edir. Və bu dövrdə həmin şeirlərin də yer aldığı «Səhrada dayancaq» kitabı 1972-ci ildə ABŞ-da nəşr olunur.

1972-ci ildə Brodskiy İsrail vizası ilə Sovet İttifaqını tərk edir. Amma əvvəl Avropaya və sonra isə ABŞ-a gedir. Orda məskunlaşır və ömrünün axırınadək müxtəlif amerikan universitetlərində və kolleclərində dərs deyir. Ölkəni tərk edərkən o Sov. İKP MK-nın baş katibi Brejnevə məktub yazır: «Əziz Leonid İliç, öz iradəmin əleyhinə Rusiyanı tərk etmək məcburiyyətindəyənkən (bu haqda heç şübhəsiz məlumatınız var) Sizə yeganə xahişlə müraciət etməyi özümə rəva görürəm, hesab edirəm buna haqqım çatır, çünki əminəm son on beş il ərzindəki ədəbi fəaliyyətim boyu gördüyüm bütün işlərim rus mədəniyyətinə xidmət edir və bundan sonra da edəcək. Xahiş edirəm mənə rus ədəbi mühitində heç olmasa tərcüməçi kimi qalmaq imkanı verəsiniz, bu işə mən həmişə məşğul olmuşam.». Xahişi cavabsız qalır.

Dəfələrlə müraciətlərə baxmayaraq onun valideynlərini ölkədən burxmırlar. 1983 və 1985-ci illərdə o anna və atasını itirir, dəfndə iştirakına icazə vermirlər. Sonradan onun vətənə dönmək istəməməsi də görünür elə bununla bağlı olur.

ABŞ-da Brodski ingiliscə yazmağa başlayır. Onun ingilisdili yaradıcılığı özünü daha çox esse janrında biruzə verməyə başlayır. «Birdən də kiçik» (1986), «Kədər və anlamaq » (1995) topluları, müxtəlif nəşrlərə yazdığı giriş yazıları təkcə onun yaradıcılığının deyil, bir janr kimi ümumiyyətlə essenin qiymətli nümunələri sayılır.

1977-ci «Ardis» nəşriyyatında İosif Brodskinin iki şeir kitabı- «Gözəl dövrün sonu. 1964-71-ci illərin şeirləri» və «Nitq hissələri. 1972-76-ci illərin şeirləri» işıq üzü görür. Bu kitablar onun poetik yetkinlik göstəriciləri idi. 1970-ci illərdə Brodskinin poetik dilinin sintaksisi mürəkkəbləşir, o mürəkkəb

dil konstruksiyalından, anjambemanlardan tez-tez istifadə etməyə başlayır.

Kamil Brodskinin təcrübəsi- tragik varolmanın təcrübəsiydi. Bu təcrübəni qeydə alan şair qeyri-səlis dilə müraciət edir, qarmmatikanı pozur, faciəni təkcə obrazda deyil, pozulmuş dildə də göstərir. Zaman və Dil ilə təkbətək qalan şair, daha doğrusu şairin lirik məni dünya ilə bütün əlaqələrini kəsir, demək olar ki, havasız bir hündürlüyə qalxıb ordan emosiyasız şəkildə seyr edir, düşünür və qeydə alır.

1978-ci ildə Amerika İncəsənət Akademiyasının fəxri üzvü seçilir, amma Yevtuşenko da həmin Akademiyaya üzv seçiləndə oranı tərkdir.

1983-ci ildə Brodskinin «Ardis»də daha bir şeir toplusu – «Avqustaya üçün yeni nəğmələr» çap olunur. 1984-cü ildə «Mərmər» pyesi çap olunur. 1986-cı ildə «Birdən də kiçik» esse kitabı ABŞ-da ilin ən yaxşı ədəbi-tənqid kitabı olaraq qeyd olunur. 1987-ci ildə «poetik dərinlik və ifadə aydınlığı, hər şeyi ehtiva edə bilən müəlliflik» formulu ilə onu ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı ala ən cavan şairə çevirirlər. Nobel mükafatı ona madii müstəqillik gətirsə də qayğılarını artırır, o Amerikada yerləşmək istəyən rus immiqratlarının problemləri ilə ciddi məşğul olmağa başlayır. Gəncliyində sonradan yaradıcılığında dərin iz buraxan Marina Basmanova ilə yaşadığı eşqdən uzun illər sonra, 1990-cı ildə İosif Brodski Mariya Sotsani ilə ailə qurur və 1993-cü ildə bir qızı anadan olur.

Qıza Məryəm ana, öz anası və Anna Axmatovanın şərəfinə Anna Aleksandra Mariya qoyur. 1991-92-ci illərdə o Amerika Konqress kitabxanasının Laureat-şair tituluunu daşıyır. Sonrakı yaradıcılığında, şeirlərində Brodski tez-tez Vətən mövzusunə müraciət etsə də heç vaxt vətəninə qayıtmır. Amma 1995-ci ildə ona Sankt-Peterburqun fəxri vətəndaşı adını verirlər.

1996-cı ildə yanvarın 28-də Brodski Nyu-Yorkda keçirdiyi üçüncü infarktdan, 55 yaşında dünyasını dəyişir. Onu çox sevdiyi və ona doğma Peterburqu xatırladan Venetsiyada, San-Mikele adasında basdırırlar. Sonradan İosif Brodskinin seçilmiş

İosif Brodski

Əsərlərinin səkkiz cildliyi rus dilində nəşr olunur. Brejnev məktubunda bir vaxtlar yazdığı kimi baş verir hər şey: «Və əgər mənim xalqımın cismimə ehtiyacı yoxdusa, qəlbim, ruhum ona gərək olacaq...»

İosif Brodski: Odissey Telemaka

«525 KİTAB» seriyasının ilk nəşri işıq üzü gördü

Ötən ilin dekabr ayında şairlər Səlim Babullaoglu və Elxan Zal tərəfindən başlanılan «On» kitab hərəkatına ilk reaksiya verən «525-ci qəzet»in baş redaktoru Rəşad Məcid oldu. Qəzetin maliyyə dəstəyi və «Dünya ədəbiyyatı» dərgisinin texniki dəstəyi ilə «525 KİTAB» seriyası nəşrə başladı. Seriyanın rəhbəri Rəşad Məcid, redaktoru Səlim Babullaoglundur. Kitabların nəşri «Mütərcim» nəşriyyatına həvalə olundu. Budur, qəzetin bütün yanvar ayı boyu verdiyi elanlarda götürüldüyü kimi ayın sonuncu həftəsi ilk kitab – böyük rus-amerikan şairi İosif Brodskinin şeir və Nobel nitqi də daxil essələrindən ibarət toplu qəzetin abunəçiləri və ədəbiyyat sevrələrin ixtiyarındadı.

Bu gün kitabın təqdimatı ilə yanaşı Müasir İncəsənət Mərkəzində kitaba yanaşı İosif Brodskinin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş qısa sənədli film də göstərildi. Film «Regional» TV-nin Bakı studiyasının dəstəyi ilə çəkilmişdi ki, Rəşad Məcid və Səlim Babullaoglu «Regional» TV-nin rəhbərliyinə – Rüstəm Əliyevə, o cümlədən yazıçı Məqsəd Nura və film üzərində çalışan Anar Şahbazova dərin təşəkkür elədi.

Brodskinin bir şeiri ilə eyni adı daşıyan «Odissey Telemaka» kitabındakı mətnləri «Dünya ədəbiyyatı» dərgisinin baş redaktoru, şair Səlim Babullaoglu tərcümə edib. O tərcümələrlə bağlı belə deyir: «İosif Brodski təkcə rus dilinin içində deyil, dünya şeirində çox vacib və əhəmiyyətli şairdi. Varislik nöqtəyi nəzərinə onu bir az keçikmiş də olsa rus gümüş dövrü poeziyasının sonuncu nəhəngi saymaqla yanaşı, rus poetik metrikasında etdiyi dəyişiklik, ingilis metafiziklərindən, antik ədəbiyyatdan əxz etdikləri ilə, habelə rus poeziyasında ilk dəfə olaraq «soyuqqanlı və enməkdə olan metaforikliyinə» görə onun bənzərini tapmaq mümkün deyil. Mən onun tərcümələri üzərində fasilələrlə uzun müddətdi

İosif Brodski

işləyirəm. Çətin şairdi. Onun dil konstruksiyaları analoqsuzdu, eyni zamanda ədəbiyyatşünaslıq araşdırıcılarının fikrincə o insan faciəsini qrammatik faciəyə də çevirə bilən şairdi. Bunu isə adekvat təqdim etmək çətidi. Hər halda mən onun metrik və qafiyə sistemini saxlamağa çalışmışam. Bu tərcümələr bütün tərcümələrin əslində yəqin ki hardasa dördüdə biridi... Yeri gəlmişkən kitabın yanvar ayının 28-də işıq üzü görməsi təsadüfi deyil, 13 il əvvəl bu gün Brodski dünyasını dəyişib. Bir şeyi də deyim ki, biz kitabçaya İosif Brodskinin o vaxtkı Sovet İttifaqından sürgün olumamışdan qabaq keçirilən ədalətsiz məhkəməsinin stenoqramasının bədii sənəd kimi maraqlı olan fraqmentlərini, Brodskinin ölkəni tərk edərkən Brejnevə yazdığı məktubu də daxil etmişik. Kitabçadaki şeirlərin seçimi də bir tərəfdən avtobioqrafik səciyyə daşıyır, amma eyni zamanda Brodski poeziyasının formal və məzmun məziyyətlərini də yetərincə əks etdirir. Brodski bəlkə yeganə ədəbiyyatçılardan ki, Nobel Akademiyasında iki dəfə məruzə eləyib, bir dəfə mükafatı alanda, bir dəfə Akademiyanın yubiley simpoziumunda, biz hər iki mətni kitaba daxil etmişik...»

2009-cu il ərzində «525 KİTAB» seriyasından Azərbaycan ədəbiyyatından Anar, Elçin, Çingiz Abdullayev, Ramiz Rövşən. Səlim Babullaoglu və İlqar Fəhmi, dünya ədəbiyyatından isə Orxan Pamuk, Boris Pasternak, Söhrab Sipehri və Şota İtaşvili olmaqla daha 11 kitabın nəşri də planlaşdırılıb.

Tədbirin sonunda İosif Tkaçın və Səlim Babullaoglunun ifasında İosif Brodskinin rus və azərbaycan dillərində şeirləri səsləndirilib.

DÜZ XƏTTİN AXIRINDA NÖQTƏ GÖRÜNƏN OLUR

Düz xəttin axırında nöqtə görünən olur.
Göz qapağı məkanı doldurur hava kimi – elə bir
qəlsəmədi.

«Aman Rəbbim !» deməyənin deyəngən ağız dolur
və püskürür havaya yalnız sərsəmləməni.
Fırıldaq adamların fırıldaqdı gördüyü,
yəni, xarici görünüş və sairə və başqa;
hörümçək torlu küncü
otağı bənzətmədə köhnə bir çemodana.
Sonra getməyə yol yox. Sonra isə nə fərqi
xətib ilə natiqin.

Zəngli saat səs salır, sükutu pozur – sanki
düz on dəqiqə sonra partlayacaq bu mənzil.

1982.

Odissey Telemaka

Mənim Telemakım, Troya savaşı
bitib. Qalib kimdir- xatırlamıram.
Yunanlar olmalı: bunca ölüni

İosif Brodski
atıb evə dönər yalnız yunanlar.
Amma ki, düzü, bu evə aparın
yol da uzun oldu həddindən artıq,
elə bil Poseydon, biz oralarda
vaxtı qeyb edəndə uzatdı yolu.
Mənə aydın deyil hardayam indi,
qarşımdakı nədir. Çirkli bir ada,
kollar, tikililər, donuz xor-xoru,
alaq basmış bağça, yad bir şahzadə,
ələf, daş-kəsək... Əzizim Telmak,
bənzər bir-birinə bütün adalar
əgər uzun vaxtdı dənizdəsənsə;
ağlın da qarışar dalğa sayaraq,
üfiqlə çirklənən gözün yaşarar
və suyun kütləsi kar edər səni.
Bilmirəm nə ilə qurtardı dava,
İndi neçə yaşım olar-bilmirəm.

Mənim Telemakım, böyü, kişi ol.
Yalnız Tanrı bilir-görüşərikmi?
Bir zaman qarşında buynuz qoyduğum
sən artıq o vaxtkı körpə deyilsən.
Palamed qoymadı, ayırlmazdıq biz.
Amma ki, bəlkə də o da haqlıdı:
Edip mərazindən azadsan mənsiz,
Mənim Telemakım, safdı yuxun da.

1972

Stadiondakı çıxış

Həyat-çoxlu qaydaları olan oyundu, hakimsiz. Həyat
oyununu biz Müqəddəs yazılar da daxil kitablardan

deyil, onu müşahidə edərək öyrənirik, Ona görə bir çoxlarının düzgün oynamaması, çox az bir qismın uduşu və bu qədər çox adamın məğlubiyyəti təəccüb doğurmur.

Bütün hallarda, əgər burası mənim xatırladığım Miçiqan universiteti, Ann-Arbor, Miçiqan ştatıdır, sizlərin, məzunların Müqəddəs kitabla tanışlığınızın, mənim on altı il əvvəl ilk dəfə ayaq basmağa cəsarət etdiyim bu meydanın tribunalarında əyləşənlərdən daha az olmasını ehtimal etmək olar.

Mənim gözlərim, qulaqlarım və burun pərlərim üçün bu yer hələ də Ann-Arboru; Ann-Arbor kimi görünür; Ann-Arbor kimi qoxuyur (hərçənd etiraf etməliyəm ki, havada daha az marixuana qoxusu var və bu köhnə annarborlunu bir qədər pərt də edir).

Beləliklə bura həyatımın bir hissəsinin, hətta deyərdim ən yaxşı hissəsinin keçdiyi, on altı il əvvəl sələflərinizin də sizin kimi demək olar İncil haqqında heç nə bilmədiyi həmin Ann-Arboru.

Öz həmkarlarımı xatırlayarkən, bütün ölkə universitetlərinin tədris poqramlarında nələrin yazıldığını düşünəndə, mən müasir dünyanın gəncliyə təzyiqini yaxşı anlayıram, təxminən on il və ya bir az artıq zaman bundan əvvəl sizin yerinizdə oturanlardan ötrü darıxıram, çünki onların bəziləri ən azı on qadağını sadalamağı bacarır, yeddi böyük günahın adını bilirdilər. Amma onlar bu qiymətli biliklərlə nə etdilər, oyunda nə qədər müvəffəq oldular, mən bunu bilmirəm. Və mən yalnız ümid edə bilərəm ki, insan təkcə cinayət məcəlləsi tərəfindən deyil,

İosif Brodski

təməmilə gözəgörünməz və dərkolunmaz tərəfindən müəyyənləşdirilən qayda və qadagaları əldə rəhbər tutursa, nəticədə o zənginləşir.

Hələki, çox ehtimal, siz yekundan uzaqsız, can atdığınız da yəqin nüfuzlu çevrə və uğurdu, sizin bu qadağaları və günah siyahısını bilməyiniz pis olmazdı. Onların ümum sayı on yeddidi, bəziləri qismən üst-üstə düşür . Əlbəttə, siz xeyli zorakılıq ənənəsi olan dinin qaydalarıdı deyə etiraz edə bilərsiz. Amma əgər inanclardan danışmalı olsaq, bu mənə ən dözümlüsü kimi görünür; həm də o sizin diqqətinizə ən azı ona görə layiqdi ki, sizə onun dəyələrini şübhə altına almaq və inkar etmək haqqı verən cəmiyyəti o doğurub.

Amma mən hər hansı konkret dinin və fəlsəfənin məziyyətini göylərə qaldırmaq üçün burda deyiləm, və görünür, bir çoxları kimi müasir təhsil sistemini və onun sizi kimi ehtimal olunan qurbanlarını tənqidə məruz qoymaqdan da həzz almıram. Əvvəla, siz qurban deyilsiz, mən belə hesab eləmirəm. İkincisi, sizin bəzi sahələrdəki bilikləriniz məndən və mənim nəslimin istənilən nümayəndəsindən olduqca böyükdür. Mən sizə bu böyük səyahət öncəsi şüurlu-əqoistik və gənc qəlb qrupu kimi yanaşıram. Mən onun uzunluğunu düşünəndə diksindir və özümdən soruşuram: görəsən, sizə nə ilə gərək ola bilərəm? Mən həyat haqqında sizə gərək ola biləcək və sizin üçün qiymətli nəsə bilirəmmi və bunu, yəni bildiyimi sizə ötürməyin yolu varmı?

Birinci sualın cavabı mənə «hə»di - mənim yaşında olan hər bir adamın həyat şahmatında sizin hər birinizdən hiyləgər olmasına görə deyil bu, böyük ehtimalla daha çox o adamın yorulduğuna, sizin indi can atdığınız çoxlu şeylərdən usandığına görədi. (Bu yorğunluq həm uğur, həm məğlubiyyət zamanı sizi müşayiət edən elə bir şeydi ki, onun haqqında gənclərin qabaqcadan xəbərdar olması sonradan birincinin həzzini artırır, ikincinin bəzəyinə çevrilər). İkinci suala gəlincə, mən doğrusunu desəm, çətinlik çəkirəm. Qadağaların nümunəsi xeyir-dua vermək istəyən istənilən natiqi çətinə salır, çünki on qadağanın özü elə xeyir-dua, vəsiyyəti nitqi idi, hərfi mənada- vəsiyyət, sağollaşmayıdı. Amma nəsilər arasında şəffaf divar, ironiyanın dəmir pərdəsi var, təbir caizdisə, gözəgörünməz və eyni zamanda heç bir təcrübəni ötürməyən, buraxmayan örtükdü bu. Ən yaxşı halda bəzi məsləhətlər özünə yol tapır.

Ona görə indi eşitdiklərinizi eləcə məsləhət kimi qəbul edin: Sinay dağı əvəzinə, belə deyək, bir neçə aysberqin görünən hissəsi. Nə mən Musayam, nə də siz qədim yəhudilər; və sarı bloknotdakı bu dağınıq qaralamalar da gil lövhələr deyil. Onları inkar edin, şübhə altına alın, lazımdısa unudun, bacarmırsınızsa bilin ki, onlarda məcburi heç nə yoxdu. Əgər onların arasında indi və gələcəkdə sizin üçün xeyirlisi olacaqsa, buna sevinəcəm. Yoxsa, qəzəbim sizi tutmayacaq.

İosif Brodski

1. Düşünürəm həm indi, həm gələcəkdə dilinizin dəqiqliyinin qayğısına qalmalısınız. Öz lüğətinizi genişləndirməyə və onunla bank hesabınız kimi rəftar etməyə çalışın. Ona böyük diqqət göstərin və öz dividentlərinizi artırın. Burda məqsəd nə sizin yataqdakı bəlağətiniz və peşəkar uğurunuzla kömək, hərçənd son nəticədə bu da olacaq, nə də sizi alicənab məclislərin ağıl dağarcığına çevirməkdir. Məqsəd sizə özünüzü mümkün qədər dolğun və dəqiq ifadə etmək imkanı verməkdir; bir sözlə məqsəd sizin tarazlığınızdır. Çünki lazımınca ifadə olunmayan və söylənməyənlər nevroz deməkdir. İnsan qəlbi gündəgün yenilənirsə də, onun özünü ifadə imkanı çox zaman dəyişməz olaraq qalır. Özünüifadə bacarığı təcrübədən geri qalır. Bu psixikaya ölümçül təsir edir. Adlandırılmayan, sözə çevrilməyən hisslər, onların çalarları, fikirlər, təəssüratlar təxmini ifadə olunmaqları ilə razılaşırlar və fərdin içində yığılaraq psixoloji partlayışa və pozuntuya gətirib çıxara bilər. Bundan qaçmaq üçün kitab qurduna çevrilmək vacib deyil. Sadəcə lüğət və bəzən də şeir kitabları alıb onları hər gün oxumaq lazımdır. Amma lazımlıq dərəcəsinə görə lüğətlər birincidir. Onlar hər yerdə tapmaq olar, hətta bəzilərinin üstündə zərrəbin də verirlər. Onlar ucuzdular. Hətta ən bahalıları belə-zərrəbinlə olanları, psixiatri birdəfəlik ziyarətdən qat-qat ucuz başa gəlir. Yox, əgər psixiatri ziyarət etmək qərarınız qətidisə, heç olmasa bunu leksikomaniya simptomları ilə edin .

2. Həm indi, həm də gələcəkdə valideynlərinizə qarşı mehriban olun. Əgər bu «Atana hörmət elə, anana da» nəsihətinə çox oxşayırsa, nə demək olar. Mən yalnız bunu demək istəyirəm: onlara qarşı çıxmayın, çünki böyük ehtimalla onlar sizdən qabaq öləcəklər, beləliklə siz özünüzü qabaqcadan dərd deyilsə, ən azı bir günah hissindən sığortalacaqsız. Əgər üsyan etmək vacibdisə, bunu kövrək olmayanlara qarşı edin. Valideynlər- çox yaxın hədəfdilər (eləcə də qardaş-bacılarınız, qadınlarınız və ərləriniz də); məsafə elədi ki, hədəfə dəyməmək mükün deyil. Valideynlərə qarşı mənə-sizin-qəpiyiniz də-lazım-deyil kimi üsyanlar əslində olduqca burjuva əməli, çünki üsyançıya böyük rahatlıq gətirir, bu halda əminlikdən doğan qəlb rahatlığı. Bu yola nə qədər gec düşsəniz, deməli mənəvi burjuaya çevrilməyiniz də o qədər gec baş verəcək; başqa sözlə siz daha uzun müddət skeptik, tərəddüd edən və intellektual narazı olaraq qalacaqsız və bu sizin üçün daha yaxşıdır. Başqa tərəfdən qəpiyiniz də-lazım-deyil kimi tədbirlər praktik mahiyyət kəsb edir, çünki böyük ehtimalla valideynləriniz bütün varidatını sizə qoyacaqlar və uğurlu üsyançı nəhayətdə xəzinəni bütünlüklə alacaq; yəni, üsyan ən effektiv əmanət və qənaət formasıdır. Hərçənd faiz- ziyanlıdır; mən deyərdim müflisləşməyə aparır.

3. Siyasətçilərə çox etibar eləməyə çalışmayın, daha çox onlar fərsiz və vicdansızlar deyər yox, fəaliyyət miqyaslarının həтта onların ən yaxşıları üçün çox böyük olduğuna görə. Onlar yaxşı halda sosial şəri azalda bilərlər, amma onu yox edə bilməzlər. Bu irəliləyiş nə qədər çox olsa belə etik nöqtəyi-nəzərdən bu həmişə diqqətə layiq olmayacaq qədər azdı, çünki həmişə bu irəliləyişdən xeyir tapmayan bir nəfər olacaq. Dünya kamil deyil. Qızıl əsr olmayıb və olmayacaq. Dünyada yalnız bir şey baş verəcək, adamların sayı artsa da onun-dünyanın ölçüləri dəyişməyəcək. Seçdiyiniz adam nə qədər ədalətli olsa da vəd olunmuş bölünməli olan çörəyin tikələri adamların sayının artmasına rəğmən kiçiləcək. Bütün bunların işığında, lap düzü zülmətində, siz, yalnız özünüzə, öz təsərrüfatınıza arxayın ola bilərsiniz, heç olmasa dünyanın sizin üçün əlçatan hissəsini müstəqil olaraq idarə edə bilərsiniz. Amma bunu edərkən belə siz şəxsi çörəyinizin belə bəs olmayacağı kimi acı həqiqətin dərkinə də, eyni qədər şükr və təəssüfü dadmağa da hazır olmalısınız. Ən çətin dərs də elə burdadı: mətbəxdəki canfəşanlığı bir an belə azaltmaq olmaz, çünki bu çörəyi bir dəfə bişirməklə siz çoxlu gözləntilər də doğuracaqsız. Özünüə sual edin: belə çörəklərin tərəfinizdən dayanmadan bişirilməsinə gücünüz çatacaqmı, ya bəlkə siz daha çox siyasətçilərə etibar edirsiniz? Özünəvarmanın nəticəsi necə olmasından asılı olmayaraq-dünya sizin sobaya arxayın ola bilərmi? Polis tərəfindən gecə-

gündüz qorunan və istilik sistemləri durmadan işləyən korporasiyalar, banklar, məktəblər, laboratoriyalar və ya işlədiyiniz daha başqa yerlərin hamısından bütün evsizlərin qışda çölə atıldığını o saat iddia edin.

4. Gözə girməyə çalışmayın və təvazökar olun. Biz indi və artıq daha çoxuq, yaxın gələcəkdə yenə artacağıq. Günəşli yer uğrundakı mübarizə hökmən başqalarının, mübarizə aparmayanların hesabına baş verir. Sizin kiminsə ayağını tapdamğınız hələ sizin həmin adamın başına çıxmalı olduğunuz demək deyil. Özü də bu nöqtədən gördüyünüz hər şey- insan dənizi, üstəgəl sizinlə eyni –görkəmli, amma etibarsız mövqeni tutanlar –varlılar və məşhurlar olacaq. Ümumiyyətlə, özünə bənzəyənlərdən fərqlənməkdə həmişə nəşə xoşgəlməz bir şey var, xüsusən bu kəslərin sayı milyardlardısa. Əlavə etmək lazımdı ki, indi varlılar və məşhurlar da böyük saydadır və yuxarılarda da darısqallıq var. Əgər siz zamanında məşhur və varlı olmaq qərarına gəlmisinizsə, buna çox aludə olmayın. Başqa birisi kimi olmaq arzusu şəxsi unikallığın itirilməsi deməkdir; digər tərəfdən bu, əlbəttə, kütləvi istehsalı stimullaşdırır. Amma ömür bizə bir dəfə verildiyindən rəngli nəşrlər də daxil gözdeşən klişedən qaçmaq lazımdı. Öz unikallığını anlamaq, hətta qazanılan nailiyyətlərə qədər – sizin reallıq hissini qısır edir- bu bir yana, həmin unikallığı eyni qədər bayğılaşdırır da. Gəliri və

İosif Brodski

görkəmi nəzərə alınarsa, imkanları nəzəri olsa da qeyri-məhdud olanların arasında olmaq hər hansı klub üzvü olmaqdan daha yaxşıdır. Onlara oxşamağa çalışın, nəinki onlara oxşmayan digərlərinə; boz rəngli şeylər geyinin. Mimikriya fərdiyyətdən imtina yox, onun müdafiəsi deməkdir. Mən sizə həmçinin asta danışmağı da tövsiyyə edərdim, amma qorxuram məni ağını çıxartmaqda ittiham edəsiniz. Amma unutmayın yanınızda hökmən birisi var-yaxınıınız. Heç kim sizdən onu sevməyi tələb etmir, amma çalışın onu narahat da etməyəsınız; yaxınıınızın ayağını bərkdən tapdalaamayın; əgər onun qadınına gözünüz düşsə, ən azı xəyal gücünüzün zəif olduğunu fikirləşin, bilin ki, bu sizin həyatın hüdudsuz imkanlarına inamsızlığınız və onu tanımamağınız deməkdir. Lap pis halda hər hansı uzaqlıqdan- ulduzdan, ola bilsin, kainatın dərinliyindən, onun əks tərəfindən bunu eləmək haqqında xahiş, müraciət gəlib sizə- bunu xatırlamağa çalışın; yaxınıını özün kimi sev şəkliində. Görünür ulduzlar cazibə qüvvəsi və təklük haqqında sizdən daha çox şey bilirlər; bəlkə arzunun gözüydülər ona görə.

5.Özünüzü qurban hesab etməkdən çəkinin.

Əzalarınızın içində daha çox şəhadət barmağınızı izləyin, çünki o ifşa etməyə meyllidir. Nişan verən barmaq-qurbanın göstəricisidi, Viktoria işarəsindəki ortancıl və şəhadət barmağının əksi kimi o,

kapitulyasiyanın sinonimidir. Vəziyyətiniz nə qədər pis olsa da bunda kənar qüvvələri- tarixi, dövləti, rəhbərliyi, irqi, valideynləri, ayın fazalarını, uşaqlığı, bir yerə özünü vaxtında çatdırmamağınızı və s. günahlandırmayın. Menyü geniş və darıxdırıcıdı, bu darıxdırıcılıq və genişlik özü də şüuru onlardan istifadənin əleyhinə qaldırmaq üçün kifayət qədər təhqiramizdi. Günahı başqasında axtarmaq anında siz nəyisə dəyişmək qətiyyətinizi öldürürsüz, ifşa etmək yangısı ilə qeyzli hərəkət edən barmağınız qətiyyətinizi sual altına qoyur. Sonucda qurban statusu o qədər də pis görünür. O təəssüf və yazıqlıq hissi doğurur, fərqləndirir, bir çox ölkələr və qitələr qurban təfəkkürünün gətirdiyi psixoloji endirimlər toranında nazlanırlar. Şəxsi vəkillərdən beynəlxalq istiqrazlaradək uzanan böyük qurban mədəniyyəti də var. Bu sistemlərin elan olunmuş məqsədlərinə baxmayaraq bəlli fəaliyyətlərinin məqsədi miskin üstünlüyün böyük nailiyyət kimi elan olunması zamanı gözləntilərin yumşaldılmasıdır. Əlbəttə bu dünya ehtiyatlarının azlığı nəzərə alınarsa terapevtikdir, bəlkə də gigiyenikdir, ona görə də başqası yoxdu deyə əldə olunanla kifayətlənmək lazımdı, amma buna müqavimət göstərməyə çalışın. Sizin məğlubyyətiniz nə qədər bəlli, məlum olsa belə onu inkar edin, çünki ağılınız və dodaqlarınız üstünüzdədi, «yox» deyə bilərsiz. Ümumiyyətlə, həyata yalnız gözəlliklərinə görə deyil, çətinliklərinə görə də hörmət etməyə çalışın. Onları oyunun tərib hissəsidirlər, yaxşı tərəfləri də yalan

İosif Brodski

olmamaqlarındadı. Hər dəfə çaşqınlıq içində və ya qarsındaykən, çətinlik və çıxılmazlıq içindəykən bir şeyi unutmayın və xatırlayın: bu həyatdı və o sizinlə özünə yaxşı bəlli olan yeganə dildə danışır. Başqa sözlə, bir qədər mazoxist olmağa çalışın, mazoxizm dadı və qatışığı olmayan həyat natamamdı. Əgər bu sizə hər halda kömək edərsə, onda unutmağa çalışın ki, insan ləyaqəti- mütləq, bütöv anlayışdır, yarımçıq deyil, xırdalanmır; o xüsusi münasibət haqda xahişləri qəbul eləmir, o bəlli olanın inkarı üstündə dayanır. Əgər siz bu səbəbləri başısoyuqluq kimi qəbul etsəniz, onda özünü qurban saymanın məsuliyyətsizlik vakuumunu genişləndirmək olduğunu düşünün, bu boşluğu doldurmağı isə adətən demonlar və demaqoqlar sevir, çünki iflic olunmuş iradə mələkləri sevindirməz.

6. Ayaq basmağa çalışdığınız həyatın adı yaxşı çıxmayıb. O daha çox coğrafi, nəinki tarixi, daha çox vizual, nəinki sosial baxımdan cazibədardır. Burası sonradan sizin də yəqinləşdirəcəyiniz kimi gözəl bir yer deyil və mən sizin buranı tərk edəcəyiniz zaman daha yaxşı olacağına şübhə edirəm. Amma bu əldə olan yeganə nüsxədir, alternativivi yoxdur, olsaydı belə daha yaxşı olacağına da təminat verən tapılmayacaqdı. Üzdən cəngəllik, səhra, sürüşkən yoxuş, bataqlıq və s.-həyat hərfi mənada belədir; amma pis olan həm də metaforikdi. Robert Frost deyirdi: «ən yaxşı çıxış birbaşa və içəridəndir». Frost, düzdü başqa şeirində, amma onu da deyirdi ki,

«cəmiyyətdə yaşamaq-bağışlamaq» deməkdi. Bir neçə kəlmə ilə mən bu birbaşa yolla bağlı danışmaq və fikirlərimi yekunlaşdırmaq istəyirəm.

Həyatınıza bədbəxtlik gətirmək istəyən adamlara fikir verməməyə çalışın. Belələri- həm rəsmi təyin edilənlər, həm özfəaliyyətlə məşğul olanları çox olacaq. Yayımaq mümkün deyilsə onlara dözdün, qurtulan kimi isə o saat unudun onları. Sonra da sizə olan ədalətsiz münasibət haqqında, dinləyənləriniz nə qədər anlaşıqlı olsa belə, danışmamağa çalışın. Belə rəvayətlər sizin əleyhdarlarınızın ömrünü uzadır, bəlkə onlar sizin dil pərgarı olduğunuzu bilərək elə bunu isəyirlər. Öz özlüyündə heç bir individium ədalətsizlik (və ədalət) məşqlərinə layiq deyil. Birəbir münasibət cəhdləri doğrultmur: vacib olan əks-sədadır. Dövlətinmi, öz istəyininmi adından çıxış etməsindən asılı olmayaraq bu istənilən zülmkarın başlıca prinsipidi. Ona görə əks-sədanı boğun, qovun, hadisəyə əhəmiyyətindən və xoşagəlməzliyindən asılı olmayaraq baş verməsi üçün lazım olandan artıq zaman ayırmayın.

Bədxahlarınızın işi sizin reaksiyasından asılı olaraq əhəmiyyət və vacibat görkəmi alır. Ona görə hadisədən ya birbaşa, ya yanından ötərək qurtulun, yanan qırmızı və ya sarı işıq olsa belə. Onların üzərində nə sözünüzlə, nə fikirlərinizlə dayanmayın; eyni zamanda onları bağışlamanızla, unuduğunuzla qürrələnməyin də, eləcə və ilk

İosif Brodski

növbədə unudun. Beləliklə siz beyninizin hüceyrələrini lazımsız həyacandan qurtaracaqsız; bəlkə bu yolla siz o kütbeyinləri də özünüzdən xilas edəcəksiz, zira unudulmaq perspektivi bağışlanmaq perspektivindən daha qısaadır, tez baş verir.

Translyasiyanı saxlaya bilmirsiniz, kanalı dəyişin, bununla siz ən azı o şəbəkənin reytingini azalda bilərsiniz. Bu çox ola bilsin mələklərin xoşuna gəlməyəcək, amma hökmən demonlara zərbə vuracaq, indiki halda bu daha vacibdi.

Yaxşısı budu, burda dayanım. Söylədiklərimi lazımlı saysanız, sevinərəm. Əks təqdirdə belə çıxacaq ki, siz yaşıdlarınızla müqayisədə həyata gözləniləndən daha artıq hazırsınız. Hesab edirəm bu da yenə əndişəyə deyil, sevincə əsas verir. Bütün hallarda hazırlığınız yaxşısını-pisdimi, mən sizə yenə də uğur arzulamaq istəyirəm, onsu da qarşıda ki bayram deyil, uğur isə sizə lazım olacaq. Düşünürəm siz hər şeyin öhdəsindən gələcəksiniz.

Mən qaraçı qadını deyiləm, gələcəkdən xəbər verə bilmərəm, amma elə belə də çox şeyin sizin xeyrinizə danışdığı bəllidi. Əvvəla, siz doğulmusuz, varsız- bu artıq öz-özlüyündə işin yarısıdı, sonra da siz demokratiyada- dəhşət və utopiya arası yolun ortasındakı evdə yaşayırız, bu isə individiuma (nəinki onun alternativinə) daha az maneə yaradır.

Nəhayət, siz Miçiqaun universitetində, ölkənin mənəcə ən yaxşı təhsil müəssisəsində oxumusu. Yaxşı

deyirəm, heç olmasa ona görə ki, on altı il əvvəl o, planetin ən tənbəli, özü də ingiliscə bir kəlmə bilməyən adamına, bəndənizə olduqca vacib şans verib. Mən burda səkkiz il dərs demişəm, sizə müraciət etdiyim dili də burda öyrənmişəm; mənim bəzi həmkarlarım indi də burda çalışırlar, bəziləri artıq təqaüdə çıxıblar; bəziləri isə indi sizin üzərində gəzdiyiniz Ann-Arbor torpağında əbədi yuxuya dalıblar. Bu yerin mənim üçün əlahiddə sentimental qiyməti olduğu aydındı; on il sonra bu yerlər sizin üçün də eyni qədər qiymətli olacaq. Mən sizin gələcəyiniz haqqında bu dövrədək nəsə deyə bilərəm: bu mənada bilirəm ki, siz əl-ayaq altında qalmaqçasınız, sizi uğur gözləyir. Çünki on il sonra bu şəhəri xatırlayarkən içinizə yayılan ilıq hava o demək olacaq ki, bəxtiniz gətiribmi-gətirmiyibmi-vacib deyil, amma siz insan kimi formalaşmışsınız. Sizə gələcəkdə ilk öncə məhz bu sayaq uğur arzulayıram. Qalanı bəxtin işidir və daha az əhəmiyyət kəsb edir.

1988

Sov. İKP MK-nın Baş katibi L.İ.Brejnevə məktub

Əziz Leonid İliç, öz iradəmin əleyhinə Rusiyanı tərk etmək məcburiyyətindəyənkən - bu haqda heç şübhəsiz məlumatınız var , Sizə, yeganə xahişlə müraciət etməyi özümə rəva

İosif Brodski

görürəm, hesab edirəm buna haqqım çatır, çünki əminəm son on beş il ərzindəki ədəbi fəaliyyətim boyu gördüyüm bütün işlər rus mədəniyyətinə xidmət edir və bundan sonra da edəcək. Xahiş edirəm, mənə rus dəbi mühitində heç olmasa tərcüməçi kimi qalmaq imkanı verəsiniz, bu işə həmişə məşğul olmuşam. Mən rus mədəniyyətinə mənsubam, özümü onun ayrılmaz hissəsi sayıram və hesab edirəm ki, hər hansı bir yerdəyişmə son nəticəyə təsir etməyəcək. Dil dövlətdən daha qədim və daha qaçılmaz hadisədir. Və əgər söhbət dövlətdən gedirsə, fikrimcə, yazarın Vətən sevgisi ölçüsü hər hansı pafoslu and ola bilməz. Yazıçı üçün bu sevginin göstəricisi dövrəsində yaşadığı adamların dilində yazmasıdır. Rusiyanı tərk edərkən ən acı hisslər keçirirəm. Burda doğulmuşam, burda tərbiyə almışam, burda yaşamışam və Rusiyaya əldə etdiyim hər bir şeyə görə minnətdaram. Yaşadığım Şər bütünlüklə Xeyirlə dəf olunub və heç vaxt Vətən məni incidib deyə bir hissim olmayıb. Bu hiss indi də dəyişməyib. Nə vaxtsa qayıdacağıma inanıram, çünki bütün yazıçılar qayıdır, ən azı kağız üzərində. İnanmaq istəyirəm ki, bu hər iki halda mümkün olacaq. Ümidvaram, məni doğru-dürüst anlayırsınız. Sizdən xahiş edirəm, mənə bundan sonra da rus ədəbiyyatında və rus torpağında yaşamağa icazə verəsiniz. Vətən qarşısında günah işlətdiyimə inanmıram. Əksinə, bir çox hallarda haqlı olduğuma inanıram... Və əgər mənim xalqımın cismimə ehtiyacı yoxdusa, qəlbim, ruhum ona gərək olacaq.

1972.

